

V. Activitat institucional

Inauguració del curs

El dia 26 d'octubre de 2015 tingué lloc, a la Sala Prat de la Riba de l'Institut d'Estudis Catalans, la sessió inaugural del curs 2015-2016.

El discurs reglamentari fou a càrrec de Jordi Casanova, membre de la Secció de Ciències Biològiques, amb el títol «Animals, tanmateix». El secretari general de l'IEC, Romà Escalas, presentà la síntesi de la *Memòria del curs 2014-2015*, i es lliuraren els diplomes als mem-

bres de l'Institut que han passat a la condició d'emèrit i les insígnies als nous membres. L'acte inclogué també un discurs del president de l'Institut, Joandomènec Ros, i tingué com a convidat especial Jusèp Loís Sans, president de l'Institut d'Estudis Aranesi. La sessió es clogué amb el recital de la pianista Alba Ventura en homenatge a Enric Granados, en el centenari de la seva mort.

Discurs del president de l'Institut d'Estudis Catalans

Els discursos inaugurals dels dos darrers cursos, que he tingut l'honor de dirigir, així com els darrers que va dictar el president Giner, feien referència obligada a les dificultats econòmiques a les quals s'enfrontava el país —i, de retruc, l'Institut— i a les mesures d'estalvi que, *velis nolis*, s'havien hagut d'implantar a la casa a fi de resoldre-les de la millor manera possible. Avui no els en parlaré, de dificultats econòmiques, o ho faré només per recordar que el Govern de la Generalitat ha prorrogat els pressupostos del 2015 per al 2016, i, per tant, nosaltres també ho hem hagut de fer; que encara no hem pogut llogar el local de la plaça de Salvador Seguí (però que ens

n'hem estalviat les despeses de funcionament), i que, sense dificultats majors, el personal de la casa, les oficines i els projectes de recerca s'han pogut reubicar entre la Casa de Convalescència i el local de Maria Aurèlia Capmany. El que encara és més de destacar és que enguany hem pogut tornar a remunerar el personal de l'IEC com cal, sense la retallada d'una paga i mitja extra que vam haver d'adoptar l'any passat. Alhora que torno a agrair als treballadors de l'Institut que en el seu moment acceptessin aquesta retallada, els vull transmetre que soc ben conscient que encara resten serrells econòmics per a resoldre, i espero que aviat també els podrem abordar.

També vull destacar quelcom que jutjo de molt important i que es deu al mèrit de tothom, membres de l'Institut, socis de les filials i personal de la casa: malgrat l'engorgiment del pressupost, les activitats que són la raó de ser de l'Institut, és a dir, la recerca, les reunions científiques, les publicacions i els informes institucionals, no se n'han ressentit, i hem pogut mantenir el nivell d'altres anys, àdhuc superar-lo en algun cas. La *Síntesi memòria* en dona bon compte. Els ajuts que l'Institut ha rebut de diverses entitats i, molt especialment, la moderació en les despeses, ho han fet possible.

Però voldria fer èmfasi en dos aspectes més afalagadors que l'economia, i que ens omplen d'esperança. El primer és la situació política del país i dels països. El color polític dels governs del País Valencià, de les Illes i d'Aragó ha canviat arran de les darreres eleccions autonòmiques, i això ha comportat, entre altres coses, que la política lingüística i educativa dels governs anteriors (si és que se'n podia dir «política») ha canviat radicalment. L'Institut, que sempre ha estat fidel als seus principis i conviccions nacionals i ha mostrat un capteniment actiu al servei del país i de la llengua, s'ha manifestat institucionalment quan ha entès que se'n conculcaven els drets. Si hom consulta l'apartat de declaracions institucionals del web de l'Institut, comprovarà que la major part d'aquestes declaracions tenen relació amb els disbarats que sobre la

llengua catalana han dit i han fet al llarg dels darrers anys el Govern de l'Estat espanyol i alguns dels governs regionals dels Països Catalans. Confiem que la nova situació política en aquests països de la catalanofonia faran innecessàries aquestes crides a la racionalitat i permetran a valencians, balears i franjolins estudiar en la seva llengua, que és la nostra, i expressar-s'hi sense traves. D'altra banda, esperem reprendre aviat les relacions institucionals i acadèmiques amb els governs esmentats, que en els darrers anys havien estat nul·les, i no pas per desig de l'Institut.

M'he referit a les declaracions institucionals sobre la llengua; no són les úniques: altres es refereixen a l'educació, per exemple, o al dret que tenen els països a decidir lliurement el seu futur, entre altres drets reconeguts internacionalment. I aquest és el segon aspecte que els deia: la situació política que viu Catalunya en els darrers mesos, malgrat les dificultats que vostès coneixen bé, és motiu d'esperança.

En aquest sentit, l'IEC va signar en el seu moment el Pacte Nacional pel Dret a Decidir i ha subscrit les declaracions que el Pacte ha emès a propòsit dels diversos impediments que el poder judicial o l'executiu han interposat per a poder exercir aquest dret sense traves. Així mateix, l'IEC ha impulsat en els darrers anys —sol o en col·laboració amb altres entitats culturals— seminaris i estudis per

a aportar idees des de l'acadèmia de com haurien de ser la cultura, la recerca, l'ensenyament, l'economia, la llengua, la societat, la política, etc., en la Catalunya del futur. Aquests documents han estat recollits al web de l'IEC sota els epígrafs «Qüestions d'estat. Reflexions per al país del futur» i «Perspectives d'estat. Una visió crítica», així com en diversos documents i vídeos consultables també al nostre web. Aquest és el vessant social i de país de l'Institut, que conviu sense problemes amb el vessant científic i d'estudi i que el caracteritza des de fa més d'un segle. Continuarem explorant els diferents aspectes socials, culturals i polítics que poden ser d'interès per al futur del país, i oferint els resultats de les nostres recerques als polítics perquè en facin l'ús que creguin convenient. Però aquesta és només una faceta de les tasques múltiples de l'Institut, de les quals la principal ha estat en el passat, ho és ara mateix i ho ha de continuar sent, la recerca en gairebé tots els camps de les ciències i les humanitats.

Mitjançant les seves recerques, l'IEC s'ha fet un nom en la ciència internacional i, molt especialment, ha estudiat i ha posat de manifest el valor del patrimoni històric, cultural, artístic, científic, tecnològic i natural del país, i ha contribuït a recuperar el sentit de pertinença a una nació amb un passat i un present gloriosos, que la pressió uniformitzadora de l'Estat espanyol havia fet perdre en

bona part des de fa tres segles i més. Puc afirmar que, mitjançant les seves recerques, l'IEC és un dels forjadors de la identitat nacional de Catalunya i dels Països Catalans. Encara més: si avui Catalunya es planteja esdevenir un estat sobirà, és en part perquè el país ha descobert la seva història, la seva cultura i la seva llengua, que li havien estat amagades —si no tergiversades— i s'ha fet conscient del seu paper capdavanter en el passat, en el moment present i en un futur que tenim a tocar.

És per això, per aquesta descoberta i valorització del patrimoni nacional dels Països Catalans, que, sense exageració, afirmem que l'IEC és, ja des de la seva fundació, una veritable estructura d'Estat *avant la lettre*. Va ser creat per Enric Prat de la Riba per a «produir ciència i facilitar la investigació que dugui a saber directament tot el que tenim de propi; constituir-nos com un centre d'investigació metòdica que supleixi les deficiències produïdes més per falta de mitjans i d'organització que no pas de persones competents, i assessorar el Govern, com a nucli científic, en tot el que pugui convenir a les urgents demandes d'aquesta terra». Considero que, al llarg del segle i escaig de la seva existència, l'Institut ha complert amb escriure aquests objectius.

Però, benvolguts i benvolgudes col·legues, això forma part de la història de l'Institut, d'un passat que, amb els trasbalsos polítics que tots coneixem, ha

estat brillant i útil al país i a la ciència en general. Avui dia maldem per continuar fent ciència i fent país alhora, però les condicions de contorn han canviat tant que, algú ens ho ha suggerit de bona fe, potser les tasques de l'Institut ja no són necessàries com ho foren ara fa un segle. Argumentaré immediatament que ho segueixen sent, al mateix temps que suggeriré que potser cal un lleuger canvi de rumb de les nostres activitats de recerca.

Avui dia, amb el panorama esponsorós de la ciència a Catalunya ben diferent del de fa un segle, hom podria plantejar que les tasques de recerca, d'estudi de la llengua, de valorització del patrimoni històric, cultural, artístic, natural, etc., dels Països Catalans ja les fan també altres institucions, entre les quals universitats i centres de recerca, molts d'ells centres d'excel·lència a Catalunya i als altres territoris, i que l'IEC podria passar a la categoria d'acadèmia, com moltes d'altres que hi ha al país (i amb les quals tenim excel·lents relacions institucionals). És a dir, que podria abandonar la recerca, limitar-se a reunir de tant en tant els seus membres segons les especialitats acadèmiques perquè escoltessin alguna dissertació interessant feta per algun d'ells sobre temes d'actualitat o no, en el si de la institució o en sessions públiques i assessorar el Govern.

Vull declarar de manera ben diàfana que no és així, que la funció de l'IEC dins del panorama científic i acadèmic de

la Catalunya i dels Països Catalans del segle XXI és encara ben vàlid per tota una sèrie de raons, que van des de la molta feina que queda per fer en els camps d'estudi de la catalanística fins a l'ús (i creació) de terminologia científica en català, passant per la publicació en la nostra llengua d'obres erudites i de divulgació i, molt particularment, per l'elaboració de corpus i bases de dades, fonamentals per a bastir-hi posteriorment les recerques que calgui. Per definició, la ciència no tanca mai cap dels diferents camps de recerca: com més va, més se n'obren de nous; l'àmbit de la catalanística no n'és una excepció.

D'altra banda, mentre que la publicació dels resultats de la recerca gairebé exclusivament en anglès —tant en el camp de les ciències experimentals com en el de les humanes i socials— té l'avantatge de la gran difusió d'aquests resultats a tot el món —avui de manera instantània gràcies a Internet i a l'accés obert—, també té l'inconvenient de preterir les llengües pròpies i el perill que, per manca de terminologia, acabin esdevenint inútils per a comunicar ciència. La labor de difusió científica de l'IEC intenta evitar aquesta situació. I en un món de la recerca en què prima el *publish or perish*, els membres de l'Institut, que ja han assolit l'excel·lència en els seus camps d'expertesa, es poden dedicar, sense presses per a publicar, a tasques erudites de llarga durada que normalment són evitades pels

centres amb investigadors joves o en formació.

Però he esmentat que crec que ens cal una redefinició de les activitats científiques de l'Institut. Si fullegen les pàgines de l'apartat de recerca de la *Síntesi memòria*, veuran que el nombre dels programes de recerca és elevat; l'abast d'alguns d'ells és restringit i són pensats per a assolir resultats el llarg dels tres anys de durada del programa, en tant que altres tenen una durada més llarga, o bé abasten àmbits més extensos. No és aquest aspecte el que vull tractar aquí; m'interessa més insistir en aquell tipus de programes de recerca que signifiquen una contribució raonable a la ciència universal alhora que fan país, que impliquen fites importants alhora per a la ciència, en majúscula, i per al coneixement del patrimoni català. I si, a més, aquests programes de recerca tenen prou al·licient perquè el seu finançament es garanteixi amb fons externs, molt millor.

No faig volar coloms. Els esmentaré alguns d'aquests projectes que ara mateix s'estan duent a terme o que es preparen a l'Institut, que tenen un abast prou ampli, que segurament només l'Institut els pot fer (amb totes les col·laboracions i complicitats que es vulgui), i que són finançats per altri, o que hi estem treballant perquè que ho siguin.

Són els següents: Noves mirades sobre el patrimoni artístic, ja acabat; La societat catalana al segle XXI, en la fase

final d'execució; Registre i inventari dels vitralls catalans, que inicia una nova etapa; Les ciutats mediterrànies: els factors de desenvolupament i de progrés, que és en la fase de construcció i de cerca de fons europeus; *Tabula Imperii Romani - Forma Orbis Romani* en línia, que s'està definint actualment. En podria esmentar alguns altres, però ja es veu per on vull anar: crec que l'Institut ha de concentrar els seus esforços principals a dur a terme programes de recerca que compleixin alhora les cinc característiques que esmento tot seguit i que, en major o menor mesura, tenen els projectes esmentats: I) que siguin de gran abast; II) que contribueixin al coneixement del patrimoni nacional, en qualsevol dels seus vessants; III) que siguin irreprotxables des del punt de vista científic; IV) que siguin desenvolupats per diferents membres de la casa, si pot ser de seccions diferents, amb col·laboració d'investigadors externs o sense, i V) que ens siguin finançats externament, cosa que rarament s'aconsegueix si no es donen totes o algunes de les condicions anteriors.

Que no s'entenguin aquestes reflexions com una imposició als membres, a les seccions o a les societats filials de l'Institut. Tots ells són autònoms a l'hora de triar quina recerca volen fer. Però els recursos són limitats i, en especial, els convido a preguntar-se: «Quina recerca puc fer que, a més donar-me satisfacció intel·lectual i a més de contribuir al co-

neixement científic universal, quan se'n difonguin els resultats la societat pugui dir: "Aquest és el tipus de recerca que ha fet sempre l'Institut d'Estudis Catalans, que contribueix al coneixement científic del país"». Queda dit.

Dues altres reflexions sobre el futur. Primer, l'immediat. Al llarg del curs que avui encetem veurà la llum, finalment, la *Gramàtica* de l'Institut en l'elaboració de la qual la Secció Filològica ha esmerçat molt de temps i molts esforços, i a la qual augurem tant d'èxit com al seu dia va tenir, i continua tenint, el *Diccionari* de l'Institut. Al mateix temps, s'han iniciat les tasques per a fer-ne una versió més accessible per al gran públic. També, l'any 2016 commemorarem, entre altres fites (com el centenari de la mort d'Enric Granados, que suara esmentava), el setcentè aniversari de la mort de Ramon Llull, que l'Institut celebrarà com es mereix aquest geni medieval; de fet, ja ens hem avançat i aquest estiu hem publicat el primer i monumental volum dels tres que ha de tenir *Ramon Llull. Vida i obres*, de Pere Villalba, però dedicarem també una jornada i un projecte de recerca a una de les obres de Llull.

Finalment, una altra reflexió sobre el futur mediat, a més llarg termini. Em refereixo al paper de l'Institut d'Estudis Catalans en una Catalunya independent. L'autoritat lingüística de l'IEC s'estén per tota la catalanofonia, i tenim membres numeraris i emèrits de tots els territoris,

així com membres corresponents de tot el món. En una Catalunya independent, la funció de l'IEC com a acadèmia de la llengua no ha de canviar (de fet, ara mateix aquesta funció la té en quatre estats —Espanya, França, Andorra i Itàlia—; afegir-ne un més no l'hauria d'alterar en absolut). Tampoc no es veuria afectada l'activitat de recerca i d'estudi, ni la pertinença a l'IEC de membres dels diferents territoris. Dit d'una altra manera, l'Institut, que va néixer el 1907, abans de l'establiment de la Mancomunitat, i que ha viscut èpoques esponeroses i altres d'eixorques, encara amb il·lusió el futur de llibertat que s'albira per a Catalunya, segur que la seva activitat continuarà sent necessària per al país i per a la ciència en general.

Senyores i senyors, ni la conjuntura econòmica desfavorable ni els nous anhels de llibertat política que ens arriben de la societat catalana han de destorbar les activitats fonamentals del l'Institut, que són la recerca i l'estudi, la creació i la integració del coneixement col·lectiu, les trobades científiques, les publicacions i els projectes acadèmics d'abast nacional i internacional. Al llarg del curs que avui inaugurem, aquestes activitats han de seguir; trobarem a faltar en aquestes tasques els membres que ens han deixat al llarg del curs passat, tots ells persones molt volgudes a la casa, però tindrem la participació dels nous membres que avui hem acollit a l'Institut i que, en certa

manera, han rebut la torxa dels absents. Entre tots treballarem com s'ha fet sempre en aquesta casa, per fer-nos mereixedors de la confiança del país i del suport que la Generalitat de Catalunya i la resta

d'entitats que financen el funcionament de l'Institut ens aporten any rere any, i per la noble i meravellosa tasca d'interrogar la natura i la societat per descobrir-ne els secrets.